

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Diplomați români: GRIGORE GAFENCU

Prezentarea fondului personal și prima parte a „Însemnărilor” au apărut în „Revista Arhivelor” nr. 1/1990. Redăm în continuare fragmente din partea a doua, urmînd ca în numerele viitoare să fie publicate diverse articole, conferințe, scrisori, interpelări parlamentare, însemnări ale marelui diplomat român care a fost Grigore Gafencu.

Miliana Șerbu

CAPITOLUL V

Începuturile regimului Antonescu. Cele dintîi dezamăgiri. Încheierea Pactului Tripartit.

4 Octombrie

I.

Comentariile anglo-saxone tind să arate că prin Pactul Tripartit nu s-a întîmplat nimic nou. S-au limpezit doar unele poziții luate de mai înainte și de mult cunoscute.

În împrejurările atît de tulburi de azi, o „limpezire” are totuși însemnătatea ei și poate cuprinde multe elemente noi.

1. — Mai întîi au fost „unificate” războaiele ce se duc în lume. E triumful teoriei Litvinov (Beneș-Titulescu-S.N.): pacea e indivizibilă fiindcă dacă războiul izbucnește într-un punct al globului, el se întinde pretutîndeni.

Ne aflăm în fața unuia și aceluiași război, care se întinde din Atlantic pînă în Pacific, de la Narvik pînă la Singapur și pînă la Hanoi. Acest fapt are două consecințe : a. — cele două tabere sunt precis definite și delimitate. Între Anglia și Japonia nu mai e loc pentru tranzație. Între Germania și China nu mai sunt cu puțință livrări de arme și schimb de sfaturi militare. Chiar dacă ostilitățile nu încep numai decît, fiecare stat prins în luptă are împotriva lui pe amicii inamicilor lui ; b. — oricine ar voi să între, fie de o parte, fie de alta, în război, trebuie să poată face față unor dușmănuși întinse pe întregul glob.

2. — Pactul Tripartit care e înainte de toate o alianță de război, prevede liniile mari și simple ale păcii viitoare, astfel cum o dorește Puterile semnatare. Propaganda Axei care știe de minune să se folosească de lozinci izbitoare și de lămuriri pe înțelesul tuturor, va putea ușor exploata „adevărul vădit” : singurul plan pentru o nouă rînduială a lumii, plan care face „dreptate” fiecărui mare popor și delimitează în mod precis drepturile lui, e cuprins în Pactul Tripartit. Cine se mai poate încumeta să reziste unui asemenea plan, voit și sprijinit de „250 de milioane de suflete” ? Intenția de a încheia războiul printr-un succes diplomatic răsunător, tot astfel cum a fost începutul, e vădită. Pactul germano-rus din vara trecută avea scopul să paralizaze Polonia și să demoralizeze pe Aliați, în ajunul luptei. Pactul

Tripartit, încheiat în același condiții de pregătire tainică și urmărind același efect de surprindere și de senzație, trebuie să demoralizeze pe adversari <i> ajunși la capătul sforțărilor, să-i izoleze și să înfringă rezistența lor cea din urmă. Ca și Pactul Ribbentrop—Molotov, Pactul de azi cere unele jertfe. Foloasele politice se plătesc scump. Pentru a avea mină liberă în apus, Dl. Hitler a deschis Rusiei porțile Europei răsăritene din Baltică pînă în Marea Neagră. Pentru a câștiga victoria în lume, Axa renunță la drepturile Europei în spațiul Extremului Orient. Nu e vorba numai de China, unde interesele chineze, ca și interesele economice europene și americane sunt lăsate la cheremul Japoniei, care va rîndui în acea regiune o „ordine nouă” potrivită intereselor ei politice și economice. Spațiul vital recunoscut Japoniei se întinde mult mai departe: el depășește briul de insule și arhipelaguri, care din Indochina franceză se întind la est pînă în Noua Caledonie, și de acolo pînă în Noua Zeelandă — adică o regiune de mult rivnită de Japonia, dar unde se menținea de veacuri o muncă de colonizare europeană.

3. — Alianța celor trei Puteri „tinere și autoritare” e incontestabil un șah la Statele Unite. Rezistența opusă de Japonia activității americane în Extremul Orient e veche. Nemulțumirea pricinuită în țările europene de ajutorul dat de Statele Unite Angliei e cunoscută și firească. Avertismentul dat pe față de cele trei Puteri aliante, o așează totuși într-o situație nouă. Dacă nu reacționează înseamnă că a dat îndărăt și prestigiul ei în continentele vecine e atins. Dacă la rîndul ei, caută să „limpezească” situația ea poate să fie atrasă mai repede decît ar fi voit în războiul mondial, avînd de luptat în același timp în Extremul Orient și în Europa.

CAPITOLUL VI

Intrarea unor unități militare germane în țară; desvoltarea politicii sovietice cu privire la Dunăre și la Balcani.

4 Octombrie

Situația din țară, după informațiile pe care le primesc, nu pare a fi încă statornică. De autoritatea lui Antonescu se leagă în același timp năzuințele revoluționare ale Gărzii și nădejdile conservatoare ale păturii burgheze. Tinerii doresc o ordine nouă. Bătrînii s-ar mulțumi cu ordinea, pur și simplu. Antonescu este deci motor și frînă. Formațiunea sa militară, temperamentul său autoritar și năravul său de răzvrătit îl apropie de mișcarea legionară. El e gata să judece și să condamne cîrmuirile trecute. Concepția sa însăși, de asemeni militară, despre ce se cuvine și ce se impune unui Slujitor al Statului fără frică și fără prihană — concepție care se manifestă prin ambiția lui de a da Statului judecători și administratori cît mai dreپți și mai cinstiți —, nu se poate și nu se va putea împăca ușor cu patima revoluționară a legionarilor și cu sectarismul lor de partid. Un stat totalitar nu are judecători și controlori decît pentru păcatele trecutului. Păcatele viitoare se încadrează de mai înainte în „mersul victorios al revoluției”.

Va preda Antonescu Statul pe care se străduiește să-l salveze, partidul <pe> care se pregătește să-l ia în stăpînire? Sau va încerca să reziste, căutînd să sprijine Statul și pe alte forțe naționale?

Viitorul nostru, al tuturor, atîrnă de această problemă.

La aceasta se adaugă problema situației internaționale. Antonescu slujește, în împrejurările de azi, interesul Statelor învingătoare, care au nevoie de ordine și de liniște în Europa Dunăreană. Și îl slujește cu atât mai bine cu cât e convins (oricare ar fi fost ideile sale trecute și oricare ar fi și acum părerile sale despre viitor) că în zilele de azi trebuie „să ne rezezmăm cinstit și total pe Axă”. El „se rezeamă” însă — ca orice om care a mai văzut și alte vremi și a mai făcut și alte războaie — cu gândul de a „rezista cât mai bine”. Și nu cu acel de a sluji pe străini cu cât mai multă râvnă. Generalul nu e instrumentul nimănui. De aci valoarea lui națională în aceste împrejurări.

Această valoare națională e însă, pentru el, și o primejdie. De îndată ce rezistența lui va părea supărătoare, puterile Axei vor căuta un instrument docil. Acest instrument există : e avântul revoluționar al Gărzii. Nu mă îndoiesc de intențiile curate și de patriotismul multor legionari. Această mișcare datorește însă izbînda și puterea ei succeselor din afară ale Axei. Ființa ei e legată azi de aceste succese. Dacă Axa ar fi înfrîntă, nimic nu ar putea îngrădi în țară curentul răzbunător împotriva arbitrilor de la Viena și a partizanilor lor Români. Garda are deci nevoie de Axă, și e firesc că Axa pe care se sprijină în afară, cinstit și total, Statul Român, să sprijine înăuntru pe acei care o slujesc mai bine.

Sunt deci cauze și interne și externe, care vor îngreuija colaborarea dintre Antonescu și Gardă. Cu cât Generalul va avea puțința să se sprijine mai bine pe încrederea generală a țării, cu atât va fi mai tare față de Gardă. Cu cât va avea mai mare nevoie să se rezime în afară, pe Axă, cu atât va fi Garda mai tare față de el.

8 Octombrie

Grecul care știe toate, m-a înștiințat ieri seară, telefonic, că o divizie germană ar fi intrat în România și ar fi ocupat regiunea petroliferă și un port la Dunăre : Giurgiu. Așa a anunțat radio-Londra. Ascultăm și noi la radio, unde vestea e confirmată în mai multe limbi.

După pierderea hotarelor, iată ocupația militară. E în linia și în ritmul politicei Axei : o fatalitate de care nu ne mai putem feri. Unii membri ai Legației socotesc că ocupația poate avea și oarecare foloase. Nucheta și cu mine suntem însă adinc tulburați. Un singur suflet înțelegător : feciorul meu, Vasile. A stat ca în fiecare seară nedeslipit de aparatul de Radio al personalului de serviciu. Cînd mă duc la culcare îl aud cum oftează din greu. — Ce e Vasile ? — Mi-e rușine, Conașule !

Radio București desminte știrea. Nu e vorba decît de intrarea în țară a unor tehnicieni, în vederea unei mai strînse „colaborări”. Ce o fi aia ? Desînțirea nu risipește viziunea unei țări sub o „prietenească ocupație”. Pînă noaptea tîrziu, Nucheta și cu mine studiem Atlasul și căile de ieșire spre lumea liberă.

Ziarele sovietice de azi dimineată nu anunță nimic. Seara : ceaiul Nuchetei, foarte animat. America și Axa. Whisky și șampanie. După evacuarea Nemților, la miezul nopții, rămîn pe teren, deplin înfrățiți, Americani, Italiani și Români.

16 Octombrie

Contele se ferește de vorbe multe. De obicei nu rămân din convorbirile avute cu el decît impresiile plăcute. De data asta, culeg și unele informații. Schulemburg a văzut în mai multe rînduri pe Ribbentrop. Au vorbit despre Arbitrajul din Viena. Ribbentrop a asigurat pe Ambasador că s-a dus la Viena cu hotărîrea de a nu accepta cererea unui arbitraj. Nu voia să aibă un rol hotărîtor în această chestiune. Deoarece schitez un gest de uimire și de neîncredere, Schulemburg ține să declare că Ribbentrop, pe care îl cunoaște bine, e totdeauna foarte sincer cu el.

—E. — Cine a împins atunci la arbitraj?

—S. — Probabil Ungurii. Au amenințat cu războiul. Au și început acte de ostilități: au zburat deasupra Ardealului. Ribbentrop s-a temut atunci de întinderea războiului, de o intervenție „iminentă” din partea Rusiei.

—E. — Ați fost la Moscova în acele zile. V-ați dat seama că un asemenea atac era în adevăr „iminent”?

—S. — Dar de unde...! (Contele dă din umeri, zîmbind). Ungurii au știut însă să profite de atmosfera pe care ei înșiși au creiat-o.

—E. — Nu ar fi putut juca însă o asemenea partidă dacă nu ar fi primit un sprijin de undeva. Îmi închipui că au fost ajutați de Italiani?

—S. — N-am spus-o eu. (Contele zămbește din nou).

—E. — Vi s-au repetat la Berlin cuvintele spuse despre mine la Viena?

—S. — Kein Wort!

Mă gîndesc la iluziile lui Manoiilescu. Cît de prost a pregătit terenul. Cît de ușuratec a angajat partida și cît de nimerit ar fi fost să încerce să facă față cu o politică de rezistență, rodomontadelor maghiare, șantajului italian și pretinselor șovăieli ale D-lui Ribbentrop. Conferința din Viena va rămîne în istoria României ca o pildă uinitoare și dureroasă de proastă diplomatie.

—Și acum, îmi spune Schulemburg, cu un aer îngrijorat, suntem siliți să intervenim mereu. Românii se plîng de atrocitățile maghiare, Ungurii de barbariile române. Ni se cer comisii de cercetare și de judecată. Ce putem face? Am început prin a numi delegați de seamă. Pe urmă, am desemnat oameni mai mărunți. Pînă la sfîrșit, vor pleca în Ardeal niște Consilieri de Legație, fără mare răspundere.

Caut să atrag atenția Contelui asupra gravității situației Românilor rămași în teritoriul ocupat de Unguri: e pentru noi o tragedie națională pe care nu o putem trece cu vederea.

—Trebui să înțelegeți însă că noi <nu> putem face aproape nimic. Nu putem să ne apucăm să facem dreptate în țări străine...

Așadar, Comisia atît de aprig așteptată în Ardeal e numai o parodie de Comisie — o echipă de Consilieri de Legație, menită să nu facă nimic. Cite dezamăgiri <ii> așteaptă pe acei care caută la străini apărare și dreptate.

Vorbim de formațiunile germane de instrucție, sosite în România. Schulemburg pretinde că nu cunoaște exact și efectivele lor. Știe însă că aceste formațiuni, pe care nu le crede foarte numeroase, au fost trimise la cererea guvernului român, și pentru „sprijinirea guvernului”, deoarece „trebuia să facem ceva pentru el”.

17 Octombrie

Din țară primese știri îngrijorătoare. Un Român, martor al prefacerilor din vremea din urmă îmi spune că mișcarea legionară trece peste capul Generalului Antonescu. Ea e nevoită, pentru a-și putea atinge țelurile revoluționare ca să caute tot mai mult sprijin în străinătate. De altă parte, pofta legionarilor de satisfacții de ordin material și de răzbunări politice, provoacă neconținut nerindueli în viața publică și tulburări în sufletul poporului. Plecarea Regelui și prăbușirea clichei Palatiste a pricinuit o satisfacție generală, a (i) cărei beneficiari exclusivi au fost gardiștii. Acum lumea se trezește, dar e târziu.

Citește printre rinduri într-o scrisoare a mamei, aceeași îngrijorare. Cu inteligența ei atât de lucidă și cu felul ei atât de nobil de a gândi, bătrâna de 83 de ani nu se lasă înșelată de entuziasmul naiv a (l) unor tineri „naționaliști”, care nu știu cum să închine cu mai multă însuflețire țara străinilor. Mama vorbește de frumoasele cuvinte patriotice ale noilor conducători care totuși nu izbutesc să risipească „impresii penibile cu privire la trecutul apropiat și la viitor”. La aceasta se adaugă câteva pilde de sectarism care vădese nivelul intelectual scăzut al noilor stăpîni. Mișu Jora, după ce fusese exclus sub Regele Carol de la Direcția Conservatorului, din pricina caracterului său semeț și a neputinței sale de a (se) pleca în fața slujitorilor fostului Rege, e ostracizat și de noul regim, în ciuda talentului și a trecutului său muzical, fiindcă ar fi avut un strămoș... franc-mason. Pentru aceeași crimă sunt îndepărtați de la onoruri și slujbe George Enescu și chimistul Hulubei. Ce nu desvâlă (i) această maimuțăreală a unor deprinderi străine, în țara noastră unde franc-masoneria nu a însemnat niciodată nimic. Și cită dreptate are Iorga, când reproduce acum un vechi articol din „Neamul Românesc”, care infierează : ..., „Orice ar părea, într-o formă seacă și brutală sau într-o formă entuziastă și naivă, un regim de sclavie sufletească, contra căruia protestă nouăzeci și nouă la sută din ce au scris cele mai nobile spirite ale omenirii”.

Aflu abia acum, cu multă părere de rău, despre moartea lui Petre Andrei. S-a sinucis la Iași, în cele dintii zile ale lunii Octombrie. O victimă mai mult, și una din cele mai alese, în lupta cumplită care opune cu ideile, faptele și credințele lor potrivnice, două generații deosebite.

„Ideologul” Andrei, om de stînga prin temperament și prin singe — nu trecea el drept fiul lui Stere? — nu mi-a (i)ertat niciodată gîndirea și firea mea conservatoare. Totuși am prețuit mult pe acest coleg simpatic, minte subțire și aleasă, orator cu accente calde, profesor cu știință de carte și parlamentar cu respect pentru tribună, rătăcit în vremi de cumplită nerînduială în gîndire și de odioasă brutalitate în fapte. Cu mai multă intensitate ca alții, din pricina firei sale mai adincei, a suferit drama politică a celor de vîrsta lui, ajunși în viața publică pe pragul acțiunii, pregătiți și dornici de muncă, și prinși fără vo (i) e între intransigența lui Maniu, de o incertabilă valoare morală dar totuși atât de sterilă politiceste, și „dynamismul” superficial și înșelător al unui Rege, plin de bune intenții și de instincte rele.

Petre Andrei a dat cîrmuirii, la care a luat parte, ce avea mai bun și a plătit păcatele altora. Așezat în fața judecății unui nou regim, care ca toate regimurile asemănătoare în istorie, uită că e produsul unor prăbușiri și se încumetă să fie judecătorul lor, prietenul Andrei a ținut să pună capăt unei

lupte pe care îi era silă să o ducă mai departe. Îi închin, din toată inima, gândurile mele cele mai curate și cele mai bune.

22 Octombrie

Extras din raportul No. 6 către Minister

Probleme dunărene

Rusia a cerut desființarea Comisiei Europene pe baza principiului : Dunărea pentru Statele Dunărene. Cum se poate împăca pretenția ei de „neutralitate”, la care tinde din ce în ce mai mult, cu propunerea germană de a elimina din Comisia Dunăreană Anglia și Franța și de a păstra Italia ?

În ce ne privește, se desființază ordinea stabilită în urma războiului din Crimeea, care a fost adevăratul nostru război de independență. Prin ce va fi înlocuit regimul actual ? Ne va putea fi regimul nou tot atât de prielnic ca acel pe care ne-am sprijinit până acum ? Telegramele și rapoartele mele v-au arătat de mult teama mea, că Puterile Axei, pentru a nu compromite politica lor de înțelegere cu Rusia vor căuta să deslege unele probleme care le despart de ea, prin soluții tranzacționale. Ne aflăm în fața unei asemenea soluții.

Regimul Dunărean de până acum avea pentru noi o îndoită însușire : el îngăduia Puterilor Apusene să oprească Rusia la Gurile Dunării. În sinul Comisiunii Europene, atribuțiile Rusiei nu se întindeau mai sus de Brăila.

În al doilea rând, Comisia Europeană, prin caracterul ei larg internațional, asigura nu numai ordinea și libertatea de navigație pe Dunăre, dar era pentru noi un sprijin politic și o cheazășie de independență, față de puternicul nostru vecin.

Unificarea regimului dunărean și înlăouirea caracterului lui politic și european printr-un caracter quasi-riveran (statele riverane plus Italia) îl lipsește de aceste două însușiri. Rusia va fi pretutindeni de față pe Dunăre, de la Sulina până la Bratislava. Iar noua Comisie, cu un caracter exclusiv tehnic, nu va avea nici competența, nici autoritatea, ca să ne dea în treburi dunărene un sprijin politic față de Rusia.

Îmi dau seama, firește, că în împrejurările actuale, autoritatea „europeană” a vechii Comisii de la Galați e iluzorie, dat fiind imposibilitatea în care se află o parte din membrii ei să împlinească sarcina lor în mod efectiv. E tot atât de vădit că astăzi Germania e destul de puternică pentru a ține în cumpănă ambițiile dunărene ale Rusiei.

Nu e mai puțin adevărat însă că e de dorit să putem da, în proiectata conferință din București, viitorul<ui> regim dunărean un caracter cu adevărat „provizoriu” — așa cum propun de altfel și puterile Axei — și nu un caracter definitiv.

28 Octombrie

De la Americani, mașina mă duce pe cheiul Moscovei, în dreptul Ambasadei engleze. Mă plimb pe chei cu gândurile mele negre. A venit deci rândul Greciei. Îmi aduc aminte de întâlnirea de la Belgrad. „— Dacă cineva se leagă de noi, am spus atunci, ne vom bate”. „— Și noi ne vom bate !” mi-a răspuns cu hotărâre bătrânul Metaxas, privindu-mă drept în ochi. El s-a ținut de cuvânt. A primit azi dimineață la trei — invaziile se pregătesc noaptea, ca spargerile banditești — un ultimatum italian. L-a respins în câteva clipe și a hotărât că Grecii se vor bate „până la cel din urmă om”.

Nu știu ce va urma. Gestul însă, pe care noi nu l-am făcut, a fost făcut de Greci. Miine poate îl vor face și Turcii. Iugoslavii, înconjurați și strinși de pretutindeni se vor bate și ei. Înțelegerea Balcanică e spulberată. Toți laolaltă am fi putut opune rezistență agresorilor. Reprezentăm o voință, o idee, o putere... Ne-am lăsat duși, fiecare de nevoile sale deosebite. Izolați și despărțiți, soarta rea ne-a ajuns din urmă, silindu-ne, pe noi să capitulăm, și pe Greci să se bată în condiții disperate. Oricum ar fi, prefer parcă soarta lor.

29 Octombrie

„Colaborarea germano-franceză e o realitate” scrie presa germană. Ce poate însemna o „colaborare” între un stat care luptă și învinge și altul care a fost învins ?

„Hamburger Fremdenblatt” ne lămurește. E vorba de : „Așezarea unei noi ordine în Europa, sub conducerea Germaniei și a Italiei, care să asigure tuturor Europeanilor liniște și posibilități de viață”.

Un comunicat francez din Vichy dă și el unele deslușiri : „Convorbirea între cei doi șefi de stat (Hitler și Pétain) a dat prilej la o cercetare generală a situației cu privire la refacerea păcii europene”.

Ziarele franceze dau și alte amănunte : „Führer-ul a dovedit, scrie „Le Petit Parisien”, că vrea o pace constructivă. Iată de ce Mareșalul Pétain s-a hotărât să colaboreze. Niciodată nu a fost dată unei țări învinsă o asemenea posibilitate . . .” Și un alt ziar francez adaogă : „Cînd Pétain a trecut îndărăt linia de demarcație, a spus : sunt mulțumit”.

Așadar, e vorba de o grabnică refacere a ordinii europene, a unei ordini constructive, a acelei faimoase ordini constructive la care și Regele Carol s-a grăbit acum patru luni să-și dea adeziunea, în aplauzele înstuflete ale tuturor pamfililor și lichelelor din presă — și în urma căreia țara s-a ales, în mai puțin de patru luni, cu patru ținuturi mai puțin, iar Regele cu un picior undeva.

Ordine constructivă ! A fost nevoi<i>e</i> deci ca Polonia să fie distrusă și poporul polon împrăștiat ; a fost nevoi<i>e</i> ca să se deschidă larg porțile Europei, din Golful Finic pînă în Marea Neagră în fața bolșevismului năvălitor, ca Finlanda, Statele Baltice, Galiția, Basarabia să fie jertfite rînd pe rînd molochului sovietic, a fost nevoi<i>e</i> ca Danemarca să fie ocupată într-o noapte, cum se pătrunde tilhărește într-o casă nepăzită, ca Norvegia să fie brutalizată și supusă regimului anui trădător, ca Olanda și Belgia să fie călcate în picioare numai fiindcă se aflau în calea invaziei ; a fost nevoi<i>e</i> ca țara noastră, care și-a împlinit cîinst indatoririle ei de neutralitate să fie batjocorită, ciopîrțită, ocupată sub cuvînt de apărare și pusă ca o zdreanță în slujba unor interese străine ; a fost nevoi<i>e</i> ca toate cuvintele să fie călcate, toate credințele înșelate, toate statele pașnice, muncitoare și liberă să fie irjosite și robite, a fost nevoi<i>e</i> ca înseși sufletele unei întregi omeniri să fie tulburate și destrămate prin cuvinte șirete și mincinoase — pentru ca peste toate aceste ruini materiale și morale niște cîlăi îmbătați de putere fără margine și fără îngrădire să clădească o ordine nouă-constructivă !

Bietul Pétain are de ce să fie mulțumit. Douăzeci și patru de ore după ce se învoise să colaboreze la refacerea păcii, trupele italiene au intrat noaptea în Grecia, iar aviația Axei, dornică să asigure, în numele Europei celei noi, fiecărui popor pace și ordine, bombardează Atena.

17 No(i)embrie

Fapt e că în timp ce Molotov și Ribbentrop se îmbrățișează din nou, ploaia de obuze cade mai cumplit ca niciodată asupra Angliei. Europa suferă și Rusia se pregătește. Cînd și cum va lua sfîrșit această a doua lună de miere germano-sovietică? E greu de prevăzut, fiindcă în această privință trebuie ținut seama nu numai de planurile celor doi tovarăși, dar și de nepotrivirea dintre socotelile omenești de o parte, și hotărîrile providenței de alta. Germanii se gîndesc, fără doar și poate, că după un război pe care îl doresc cît mai scurt, să îngrădească poftele rusești, la nevoie cu forța, într-un spațiu care să nu stînjenească cu nimic desfășurarea puterilor de viață ale Reichului. Rușii se gîndesc, tot atît de neapărat, că după război, pe care îl doresc cît mai lung, forțele germane vor fi îndeajuns de reduse, pentru a nu se mai putea opune liberei desfășurări a puterilor de viață rusești.

Nu este însă exclus ca să se ajungă cu timpul, forțele rusești întărindu-se și cele germane scăzînd, la un echilibru de forțe pe care nici una din părți să nu mai aibă interesul să-l primejduiască prin acte agresive. S-ar ajunge astfel la statornicirea unor stări, care azi par încă provizorii. În ce ne privește trebu(i)e să avem în vedere și această din urmă posibilitate. Războiul ideologic, care a dăinuit ani de-a rîndul în Europa, cu o risipă de vorbe deșarte și de argumente fățarnice de propagandă, a dus la credința falsă că între revoluția bolșevică și așa-zisa revoluție fascistă sau național-socialistă e un abis peste care nu se poate trece. (Cîte urmări jalnice a avut această credință falsă îndeosebi printre cei tineri : cîți „ideologi” însuflețiți au îmbrățișat crezul nazist din teamă sau din ură de bolșevism, cîți oameni de „stînga” au alunecat spre comunism din dispreț pentru totalitarismul de extremă-dreapta ! Aceste erori de gîndire au iniuriat și concepțiile de politică externă : cîți nu au crezut și nu cred și azi că e destul să îmbrățișezi idealurile hitleriste pentru a unui scut împotriva imperialismului rusec. Această nevo(i)e bolnăvicioasă de proptele intelectuale și sufletești, a grăbit întinderea cunplutului totalitarism a(1) zilelor de azi, care sugrumă ființa și libertatea indivizilor ca și a națiunilor).

În realitate, ceea ce desparte Germania de Rusia sunt anumite interese politice și naționale, iniuriate de istoria și de geografia Europei. Iar ceea ce apropie între ele cele două puteri, e tocmai ideologia lor. A trece peste aceste interese nu e mijloc mai bun decît acel(a) de a face apel la analogiile care există între cele două regimuri totalitare. Aceste analogii au creat atmosfera de înțelegere și de încredere reciprocă în care a luat naștere și în care se desvoltă colaborarea ruso-germană.

Aceeași cîrmuire autoritară — și aceeași grijă a dictatorilor de a păstra stăpînirea, mai presus de orice alte considerații sau interese de stat ; acelaș(i) dispreț pentru opinia publică și pentru reacțiunile ei — ceea ce dă cîrmuitorilor aceeași libertate de mișcare și le îngăduie să justifice prin aceleași mijloace de propagandă cele mai uimitoare schimbări la față ; aceeași concepție despre o politică de „masse”, care a înlocuit toate concepțiile individualiste de pînă acum ; acelaș(i) respect pentru „masse” cît mai mari (80 de milioane de Nemți, 180 de milioane de Ruși — ce împreunare !, în Germania și în Rusia, serie biroul de presă al Ambasadei germane din Moscova, se întîlnesc cele mai mari puteri militare din lume ; înțelegerea între aceste două uriașe imperii cuprinde în Europa și în Asia

cea mai mare masă de teritorii — Ländermasse — care există în lume ! “) aceiași dispreț pentru statele mici, care nu-și pot apăra singure neutralitatea, siguranța, nici ființa neatârnată ; aceeași tendință de a îngloba aceste state mici în spațiul vital al „masei lor imperiale”, aceeași predilecție pentru liniile geografice simple și largi (predilecție care a înlesnit mult sarcina D-lui Ribbentrop anul trecut, cînd a tras cu Dl. Stalin linia care a tăiat Europa în două, din Baltica pînă în Marea Neagră, hotărînd printr-o trăsătură de creion soarta Poloniei, a Statelor Baltice, a Basarabiei); aceeași tendință de a tăia deocamdată globul în felii verticale neputîndu-l înghiți numaidecît întreg ; același cult pentru forță, pentru puterea de a lovi, de a sparge, de a dărîma prin mase cît mai numeroase, cît mai temeinic organizate și disciplinate, cît mai desăvîrșit mecanizate și motorizate (în această privință militarismul sovietic, în slujba căruia sunt așezate producția industrială, instrucția publică și pregătirea luptătorilor, nu are nimic de invidiat militarismului german); același romantism economic, aceeași dorință de a cuprinde viitorul în planuri epocale, aceleași năzuinți de prefacere legate de performanțele unui motor; aceleași pro(i)ecte uriașe pentru a capta energia fluviilor și a muta munții din loc, aceeași voință în sfîrșit de a schimba fața lumii și de a uimi pe Zei, așezînd o „Ordine Nouă” prin porniri și mijloace revoluționare.

În lumina acestor analogii, rezultatele diplomației Domnilor Schulemburg și Ribbentrop sunt mai ușor de înțeles.

23 Noiembrie

Primesc, chiar din această clipă, textul discursului ținut tot azi de Generalul Metaxas la Atena. Grecii au intrat în Goritza. Trupele lor înaintază pe tot frontul.

Bătrînul nu se leapădă de trecut. Vorbește în numele unei tradiții „de trei ori milenară”. Citesc cu emoție și cu inima strînsă : „Acum 26 de zile un dușman perfid ne-a atacat fără nici o pricină, numai cu scopul ca să ne ia ce aveam mai scump, și ce-i dă vieții prețul ei : libertatea, neatârnamea națională, onoarea. Grecia întregă s-a ridicat ca un singur om și a pus mîna pe arme...După săptămîni de lupte grele succesele și victoriile se țin lanț și în fața trupelor noastre inamicul fuge, pe tot frontul din Macedonia pînă în Epir... Cînd Mussolini a ținut cuvîntarea lui cea din urmă, plină de fiere și de minie împotriva noastră, nu se gîndea că armata elenă îi va da cuvenitul răspuns atît de grabnic. De acest răspuns își va aduce aminte. Țin să adaug doar următoarele : Grecia nu va uita nici pe Santarosa, nici pe Fratti, nici pe Garibaldi, nici pe atîți alți Italieni care și-au vărsat sîngele pentru ea, după cum nu va uita pe atîți greci care au căzut pentru Italia, în zilele cînd această țară își apăra libertatea și independența. Italienii care au luptat pentru noi ne vor rămîne îndoit de dragi, întii pentru sîngele pentru care l-au vărsat, și apoi fiindcă dacă ar trăi ar fi urgisiți de acel fascism, care nu poate suferi bărbați cu credință înaltă... Mussolini, care se miră că voința lui de a supune pe Greci a stîrnit ura Grecilor împotriva lui, ne înștiințează că Italia fascistă ne va desființa. Îi răspundem că suntem hotărîți să nu ne lăsăm desființați și că vom trăi mai departe ca o nație liberă și independentă. Poporul italian va avea să

juce consecințele înfrîngerii sale cînd se va socoti cu Dictatorul fascist. Pînă atunci Eleni, să strîngem pumnii, să încheștăm dinții, să ne oțelim sufletele și să luptăm cu îndîrjirea pe care o stîrnește în noi această agresiune lașă. Nu luptăm numai pentru ființa noastră, dar și pentru celelalte popoare balcanice. Luptăm pentru idealurile care sunt nu numai ale noastre, ci se întind peste întreaga omenire. Să mulțumim lui Dumnezeu care ne-a hărăzit cîntea ca să fim apărătorii unei asemenea cauze înălțătoare !”.

Citind aceste vorbe, care par culese într-o pagină din Plutarh, mă gîndesc cu îndurerare la soarta rea care a îndepărtat neamul românesc de asemenea reacțiuni sufletești. Cum este cu puțință să hrănim mințile și sufletele noastre cu crîmpeie dintr-o propagandă străină, cu lozinci de „refacere”, de „reconstrucție”, de „ordine nouă”, cînd tot ce aveam mai scump pe lume, adică „libertatea, independența, onoarea”, se prăbușesc în jurul nostru? Din desnădăjdie mai întii, apoi dintr-o pornire oarbă, ne-am schimbat sufletul după cum bătea vîntul, gata oricînd să luăm „o nouă orientare” și să punem capăt credințelor moștenite. Și am alunecat astfel sub iniriurarea unor ideologii atît de copilărești, atît de străine de bunul simț al poporului nostru, atît de primejdioase pentru apărarea ființei noastre naționale, încît dacă n-aș auzi oftatul și blestemele lui Vasile, țăranul ardelean, de cite ori prinde la Radio o informație oficială din București sau de cite ori deschide un ziar românesc, n-aș ști de unde mai poate veni mîntuirea.

Nimeni nu cere firește Generalului Antonescu, în împrejurările de azi și în situația noastră, să vorbească așa cum vorbește Generalul Metaxas. Dumnezeu nu ne-a hărăzit și nouă cîntea să putem fi în aceste zile, „apărătorii unor cauze înalte”. De aceea însă s-ar cuveni, cît timp vom purta povara unei soarte vitregi, să vorbim cît mai puțin.

27 No(i)embrie

Sosit la București, Generalul Antonescu a trimis Führerului o telegramă de mulțumire pentru primirea de care s-a bucurat la Berlin. Foarte firesc. Tonul telegramei plin de admirație pentru cele împlinite de regimul nazist. Nimis de zis. La sfîrșit însă Conducătorul urează Führerului o victorie cît mai grabnică și mai deplină asupra inamicilor săi. De ce? Inamicii D-lui Hitler sunt foștii noștri aliați. Ei au contribuit prin lupta și victoria lor ca să mărim teritoriul pe care dl. Hitler ni l-a ciopîrțit în lunile trecute. Cum ne-am putea bucura de desăvirșita lor înfrîngere?

Să admitem însă că interesele trec înaintea amintirilor. Care e interesul care ne poate îndemna să uităm cele mai elementare simțămînte de camaraderie de arme și de demnitate? Victoria desăvirșită a D-lui Hitler înseamnă întărirea și statornicirea stărilor de azi, adică, în ce ne privește, consfințirea vasalității noastre. Ce interes avem să fim vasali? Victoria D-lui Hitler înseamnă definitivarea Arbitrajului de la Viena. Ce interes avem să rămînem cu hotarele ciuntite? Victoria D-lui Hitler înseamnă că mizeria din Germania, imperiu victorios fără hrană și fără bani, să se întindă și la noi. Ce interes avem să ne prăbușim cu toate bogățiile noastre în spațiul închis al mizeriei germane? Victoria desăvirșită a D-lui Hitler înseamnă deci moartea tuturor năzuințelor noastre naționale, politice, economice. Ce interes avem să alunecăm în fundul prăpastiei?

La aceste chinuitoare întrebări legionarii răspund : Arhanghelii sunt cu Axa. E un argument. Nu cred însă că Generalul Antonescu să nu caute și altele — mai ales de când Arhanghelii mănincă băta(i)e în Munții Pindului.

CAPITOLUL IX

Tulburările legionare din țară; măcelul de la Jilava; uciderea lui Nicolae Iorga și a lui Virgil Madgearu. Sosirea delegației economice românești la Moscova; începerea negocierilor economice. Reînceperea negocierilor dușmărene la București; stadiul Conferinței Dunărene.

28 No(i)embrie

Vești rele din țară. Răsvrătirea gardistă, îngrădită până azi prin străduințele lui Antonescu, pare să fi izbucnit cu violență. Radio(ul) și ziarele ne aduc știri, cu atit mai chinuitoare pentru noi cu cât lipsesc de precizie, despre diferite masacre ce s-ar fi întâmplat la București. La Jilava ar fi fost uciși 64 de deținuți politici. Legionarii au dezgropat chiar în aceste zile rămășițele lui Codreanu și s-au dedat apoi la cumplite acte de răzbunare. Printre victime s-ar afla Iamandi, Argeșianu, Gavril Marinescu, Bengliu... Ziarele vorbesc și de Mișu Ghelmegeanu, dar vești ulterioare desmint moartea lui.

ătre seară ne sosesc știri și mai îngrijorătoare. Masacrul de la Jilava a fost însoțit de acțiuni de terorism. Au fost uciși Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Cete de bandiți înarmați cutre(i)eră străzile capitalei și lovesc la întâmplare.

Cu inima sfîșiată urmărim din depărtare această nouă tragedie a țării noastre. În zilele acestea întunecate, cind pretutindeni singele curge din belșug, mai mult încă decît pierderea unor prieteni de seama lui Iorga și a lui Madgearu ne chinuiește felul în care se risipește singele românesc. Ce grozav blestem apasă asupra noastră din ziua în care Ion Duca a căzut la Sinaia sub ploaia de gloanțe. Patima ucigașă, străină de firea și de trecutului nostru, a pătruns în mintea, în închipuirea, în moravurile dușmanilor, ca și a apărătorilor Statului și a pus stăpînire pe viața noastră publică. Din răzbunare în răzbunare și din măcel în măcel, ceea ce a fost la început un joc singeros de copii răsvrățiți și nărăvași a ajuns să fie boala cumplită de care trage să moară țara românească. Din pricina acestei boli am stat cu brațele încrucisate, fără vlagă și fără voință cind străinii ne-au călcat pămîntul țării. Am întors apoi armele ucigașe unii împotriva altora. Pașnici până la nepăsare față de străini, răspindim teroarea înăuntru și vitejia noastră se irosește în cumplite acte de banditism. E firesc, ca o fatalitate necruțătoare, ca în viltoarea în care se prăbușesc drepturile și năzuințele României, să fie jertfit de niște unelte oarbe ale soartei noastre rele, Nicolae Iorga, care cu toate cusururile firii sale atit de ciudate, e și va rămîne în istoria noastră, dacă vom mai avea o istorie, apostolul cel mai înflăcărat al întregirii noastre naționale, și românul cel mai inzestrat din aceste vremi cu toate darurile înțelepciunii, ale talentului și ale sufletului.

Revoluția trece peste capul lui Antonescu. Decretele Generalului, apelurile lui Sima răsună din noaptea românească pînă la noi ca niște strigăte de alarmă slabe și înăbușite. Așteptăm, tulburați și chinuiți, fiindcă nu putem ajuta mai mult. Și ne întrebăm cu îngrijorare dacă bunul simț

al românului mai poate reacționa într-o țară prinsă între misticismul tulbură și prăpăstios al regimului legionar și realismul bine socotit al forțelor de ocupație germane?

29 *No*⟨i⟩*embrie*

„Am pus capăt definitiv trecutului nostru”, scria acum câteva zile „Curentul”. Această formulă a fost reprodusă cu mulțumire de toate ziarele germane.

Da, i-am pus capăt, definitiv. Profesorul Iorga zace cu capul sfărâmat într-un șanț al șoselei ce duce spre Vălenii de Munte, unde răspundise ani de-a rândul învățămintele sale insuflețite. Uciderea ⟨a⟩cestui bărbat, care chiar dacă ar fi greșit uneori cu vorba sau cu scrisul, nu era o primejdie pentru nimeni și era o fală pentru toți. mă tulbură atât de adânc încât simt cum se clatină și se răstoarnă peste noi tot trecutul nostru de gândire și de omenie.

Cîte pagini frumoase din istoria noastră au fost rupte dintr-o singură dată de miinile murdare ale unor smintîți : Iorga tînărul profesor al tineretei române, propovăduitorul înflăcărat al conștiinței și al mîndriei naționale ; Iorga, muncitor neobosit, cercetător al trecutului, evocator însuflețit al măririlor de altă dată ; Iorga, cel mai avîntat și cel mai pătimaș slujitor al idealului de întregire națională, aruncat în lături, pe marginea drumului, ca o zdreanță însîngerată de care nu mai e nevo⟨i⟩e în lumea cea nouă, în care ne-am „incadrat” cu o vlagă nebună de robi păgîni și răsvrățiți. Îmi aduc aminte de articolele inimoase prin care, în timpul trecut, însuflețea voința și credința luptătorilor de pe front. Îl revăd la Senat, unde am avut cîntea să stau ca adversar și totuși ca prieten, patru ani de-a rîndul în apropierea sa. Cuvîntările sale, dese ori inegale, pline de ciudățenii și de contradicții, atingeau uneori culmile de gîndire și de simțire românească la care nici un alt orator din zilele noastre nu se putea ridica. Cînd se avînta la acele înălțimi, se lepăda de toate micimile datorate unui temperament prea simțitor și veșnic frămîntat și lăsa să răsune prin glasul său, cuprinse în formule nepieritoare, toată înțelepciunea și toată generozitatea unui neam de veche și aleasă omenie. Îmi răsună de asemeni prin gînd atâtea cuvinte de prietenie și se trezesc în amintirea mea atâtea articole din „Neamul Românesc”, medalioane sculptate în marmură, cuprinzînd în câteva rînduri o mărturisire de credință, o atitudine bărbătească de gînditor, un strigăt de alarmă, de durere, de desnaidejde, o afirmare sgduitoare a pătimașei și năvalnicei sale dragoste de țară.

Vor spune alții, dacă acest fruntaș printre fruntași a făcut tot ce ar fi putut face pentru a opri unele greșeli, pentru a îngrădi unele porniri primejdioase, pentru a apăra ordinea și măsura în fapte și în gîndire. Firea sa atât de bogat înzestrată era hîntuită de furtuni pe care nu putea întotdeauna să le stăpînească. Știu însă că prin autoritatea gîndirii și a numelui său, prin libertatea de care se bucura vorba și scrisul său, prin exploziile sale de sinceritate, a fost una din puținele frîne ale cărmuirii Regale și singurul bărbat de a cărui judecată și de a cărui manie se temea regimul trecut.

De aceea, nu greșelile, ci strălucitele sale însușiri i-au săpat mormîntul. Era firesc ca un bătrîn, care a scris o jumătate de veac de-a rîndul, să fie ucis de un tineret care nu mai știe să citească. Era firesc ca apărătorul ideii

naționale și a creștinismului românesc să fie doborât în aceste vremi, cînd religia creștină a ajuns să fie o pornire pătimașă de misticism păgîn, iar naționalismul o aiureală singeroasă.

Sînt cum apasă asupra mea, la postul de răspundere pe care nu-l pot părăsi, oricine ar cîrmui țara pe care o slujesc, și de care sunt legat cu toate puterile conștiinței mele, urgia îngrozitoare a acestor vremi de prăbușiri.

Un gînd de prietenie pentru Virgil Madgearu. Acum cinci ani toți străinii, cunoscători ai stărilor de la noi, îl priveau drept cel mai priceput economist al Europei Răsăritene. Muncitor îndîrjit, luptător fără frică, credincios pînă la capăt unei credințe care l-a înălțat și pe care nu a părăsit-o pentru a se ridica din nou. Virgil Madgearu era în zilele de dezordine și de destrămare de azi unul din foarte puținii români care ar fi putut da Statului un sprijin mîntuitor.

În tot timpul ministeriatului meu am păstrat cu el legături de prietenie și de stimă reciprocă. Prin el informam pe Maniu despre problemele externe. La plecarea mea la Moscova a venit să-mi strângă mîna: — „Nu crezi că e prea tîrziu?”, m-a întrebat el zămbind dureros, cu gîndul la hotarele pierdute.

L-au ucis și pe el, nevinovat, plin de puteri de muncă și de înfăptuire, fiindcă în aceste zile de nebunie, de răzbunare oarbă și de nimicire a statului și a ideii de stat, trebuia distrus tot ce poate fi folositor.

1 Decembrie

Din țară nici o știre directă. La radio — crămpe(i) de informație din care se desprind amănunte despre masacru, descriții despre înmormîntarea solemnă a lui Codreanu, vești despre o serbare a Unirii la Alba-Iulia. Serbări și înmormîntări, parazi și masacre — țara trece prin turburări sufletești pe care le urmărim din depărtare cu o dureroasă și adîncă neliniște. Nimic mai primejdios în zile de răzvrătire, cînd patimile și superstițiile tănuite în adîncurile unui popor izbucnesc la suprafață, decît acea psihoză de doliu popular care cere ca zăbrălnicele negre să fie stropite cu sînge. Pămîntul s-a cutremurat, spun crainicii mitului legionar, fiindcă moartea lui Codreanu nu fusese răzbunată. Naționaliștii noștri „creștini” pot fi mulțumiți. Pămîntul însetat de sînge a primit jertfele ce i se cuve-neau. În fața noilor morminte care se deschid stă țara românească în treagă, lovită, ciuntită, neapărată, gata să alunece și ea în groapă. O mai frumoasă înmormîntare nici nu se putea.

3 Decembrie

Primesc de la Luca Sturza telegrama următoare — monument de inconștiență politică și de desechilibru mintal:

„După executarea celor 64 de asasini și complici absolut incontestabili în asasinate, liniștea cea mai perfectă domnește în țară, liniște care de altfel nu a fost turburată nici un moment. Înțelegerea deplină într toți factorii: poporul, legiunea, armată, egal uniți, liniștiți și încrezători împrejurul Conducătorului lor. Manifestațiunea uriașă din Alba Iulia și cea de azi din București în fața Generalului, a lui Sima, a generalilor german și a Corpului diplomatic aliat, împrejurul armatei și legiunii, au dovedit-o orbitor oricărui observator onest. Sturdza”. Vai... !

Textul, forma, ideile, sintaxa, judecata politică, îndrăzneala afirmărilor, cer o grabnică „internare” a Ministrului de Externe. Așadar, Statul acoperă măcelul de la Jilava. Nu e vorba de o acțiune de forță, ci de o „execuție”. După aceea, liniște. Cea mai perfectă liniște. O liniște întreruptă doar de împușcături cari au ciuruit trupurile unui Iorga și unui Madgearu. Iar după aceste „execuții”, o manifestație de lealitate în fața generalilor germani. Cum să nu „orbească” observatorii — mai ales dacă sunt și „onești”? Și cum să nu crească îngrijorarea noastră, când la faptele pe care le știm, se adaugă astfel de lămuriri oficiale?

8 Decembrie

Se împlinesc azi patru luni de când am debarcat la Odesa. Rusia bolșevică, întunecata țară a revoluției, a fost pentru noi un adăpost unde am găsit odihnă și siguranță. Cu atât mai chinuitoare înverșunare s-au răsfrint în sufletele noastre nenorocitele întâmplări ce s-au ținut lanț în Țară: arbitrajul de la Viena, frământările noului regim, ocupația germană, cutremurul de pământ, măceluri.

În timp ce prin străduințele și prin firea noastră am făcut din Legăția României la Moscova — casă până acum câteva luni pustie, neingrijită, părăsită până și de acei cari trăiau ca pustnicii în ea — un focar de viață, de informații, de discuții și de neconținute întâlniri diplomatice, simțeam cum se închideau tot mai mult pentru noi porțile țării îndepărtate, scuturată de cutremur și de adinci turburări sufletești.

Revoluția legionară, în care am fi fericiți să descoperim, fie chiar cu prețul înlăturării definitive a noastră din viața românească, o mișcare sănătoasă de reînnoire, de întărire și de creare a unor noi valori naționale, pare atât de prinsă în mrejele unei iscusite propagande străine, încît slujește din ce în ce mai mult ca o unealtă oarbă de destrămare și de disolvare a forțelor de rezistență ale neamului, înlesnind înscăunarea unei stăpâniri de ocupație. Între această mișcare și mine nu se ridică numai umbra unor prieteni dispăruți, nu se întinde numai o ideologie deșartă și zgomotoasă pe care sunt prea bătrîn ca s-o pot împărtăși și prea cinstit ca s-o pot aproba, se ridică mai ales și se întinde, întunecînd tot mai mult icoana țării pe care o port în suflet, această stăpînire străină pe care nu o pot suferi și care nu mă va putea suferi niciodată pe mine, orice aș spune și orice aș face.

Atunci? Am o datorie de îndeplinit. O voi îndeplini-o pînă la capăt. Acest capăt însă se apropie din ce în ce mai mult. Ce va veni atunci?

(Va urma)